OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU OSMANLI DEVLETİ'NIN KAPİTÜLASYON SİYASETİ

Kapitülasyon, "Avrupalı devletlerin kendi ülkeleri dışında sürekli ya da geçici olarak bulunan yurttaşlarının, ülkesinde bulundukları devletin yetkilerine değil de, kendi devletlerinin yetkilerine tabi olmak biçiminde elde ettikleri ayrıcalıklarla, ticaret ve gümrük konularında elde ettikleri kolaylıklar ve ayrıcalıklar düzeni" şeklinde tarif edilebilir.

Avrupalı devletler bu ayrıcalıklar düzenini özellikle Osmanlı Devleti, Mısır ve Çin üzerinde kurmuşlar, ancak bu rejimin uygulanmasından en büyük zararı Osmanlı Devleti görmüştür. Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonlara "Muahedat-ı Atika", "Uhud-ı Atika" veya "İmtiyazat-ı Atika" adlarının verildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kapitülasyon antlaşmalarıyla Avrupalı devletlerin yurttaşlarına çeşitli ayrıcalıklar tanımasındaki birinci neden, kapitülasyonların verildiği ilk dönemlerde "yasaların kişiselliği" ilkesinin genel olarak kabul görmüş olmasıdır. Bu ilkeye göre bir devletin vatandaşı, nerede bulunursa bulunsun, kendi devletinin yetkilerine tabi olur. Söz konusu ilke, Devletler Hukuku'nda XV. yüzyıldan itibaren değişmeye başladığı halde Avrupalı devletler daha önceden elde ettikleri kapitülasyonları kaybetmek istemedikleri için kapitülasyon uygulanan devletin ülkesinde yaşayan yurttaşları üzerindeki hakimiyetlerini devam ettirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyon uygulamasının ikinci önemli nedeni İslâm dininin farklı dinden olan yabancılar konusundaki anlayışından ileri gelmektedir. İslâm Hukuku'nun sadece Müslümanlar üzerinde geçerliliği söz konusudur. Halbuki Müslüman olmayan ama ehl-i kitap olan yabancılara, belli koşullarla kendi dinlerinin kuralları tatbik olunur.

Osmanlı Devleti'nin kapitülasyon siyaseti, mali ve siyasi amaç taşımıştır. Mali amaç, topraklarından transit geçen ve ülkeden ihraç edilen mallardan vergi alarak hazineye gelir sağlamaktır. Siyasi amaç ise Osmanlıların kendi emniyet ve çıkarlarını koruma gayesiyle Batı devletlerine imtiyaz vererek müttefik edinmek ve böylece Haçlı birliğini parçalamaktır. Örneğin, Fatih Sultan Mehmed zamanında Venedik'in muhtemel saldırılarının önlenmesi amacıyla Venediklilerin İstanbul'da oturmalarına izin verildiği, tacirlerine de %2 gibi az bir gümrük vergisi ödemeleri koşuluyla ticaret yapma hakkının tanındığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların gelişimini üç dönem halinde ele alabilmek mümkündür:

Birinci dönem, ilk kapitülasyonların verilmesiyle başlayan "Sınırlı Ayrıcalıklar Dönemi" dir.

İkinci dönem, "Geniş Kapsamlı Kapitülasyonlar Dönemi" adını taşımaktadır. Bu dönem, Kanunî Sultan Süleyman'ın 1535'de Fransa'ya tanıdığı kapitülasyonlarla başlayıp, her padişah döneminde yenilenerek 1740'a kadar devam etmektedir.

Üçüncü dönem ise, sürekli kapitülasyonların tanınmasından başlayarak (1740), tamamen kaldırıldıkları Lozan Antlaşması'na (1923) kadar sürmekte ve "Sürekli Kapitülasyonlar Dönemi" adını almaktadır.

Birinci dönemde Venediklilere de 1384 ile 1387 yılları arasında kapitülasyonlar tanınmıştır.

Venediklilere verilen kapitülasyonlar daha sonra Çelebi Mehmed, II. Murad ve Fatih tarafından da onaylanmıştır. Fatih, Venediklilerle savaşa girdiğinde ise Venediklilere verilen kapitülasyonların aynısını Floransa'ya da tanımıştır. Birinci dönemde Osmanlıların Avrupa'yla olan ticaretinin büyük bölümünü Cenevizliler ve Venedikliler ile yapmaktadır.

Kapitülasyon siyasetinin ikinci dönemi Mısır'ın fethiyle başlamıştır. Suriye ve Mısır'ın fethiyle kapitülasyonların değeri çok artmıştır. Yavuz; 1517'de Memlûk sultanları tarafından Venedik'e, Katalan ve Fransızlara verilen kapitülasyonları yenilemiştir. Böylece Fransızlar da Osmanlı topraklarında ticaret ayrıcalığı elde etmiştir. Kanuni de Habsburgların Haçlı birliği faaliyetlerini dikkate alarak Fransa'ya verilen kapitülasyonları yenilemiştir. Nihayet Fransa'ya ilk gerçek kapitülasyon 1569 tarihinde, Venedik kapitülasyonu örnek alınarak verilmiştir. Bu imtiyaz sayesinde Doğu Akdeniz'de Fransız ticareti hızla gelişmiş ve Fransa, Venedik'in Doğu Akdeniz'deki ticari egemenliğinin yerini almıştır.

İspanya ile mücadele hâlinde olan İngiltere, Osmanlıları Avrupa'da dengeyi sağlayabilecek bir güç olarak görmüş ve Osmanlı'ya yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma sonucunda İngiltere'ye 1580'de kapitülasyon tanınmıştır. Doğu Akdeniz'de İngiliz bayrağı altında ticaret yapan ve İspanya ile mücadele eden Hollandalılara ise 1612'de ticari imtiyazlar verilmiştir.

SORULAR

1. Osmanlı Devleti, Batı politikasını devletin bütünlüğünü sağlama, düzeni bozacak faaliyetleri engelleme ve ticareti canlandırma üzerine inşa etmiştir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi bu politika doğrultusunda yapılmış faaliyetler arasında gösterilemez?

A) Fransa'ya kapitülasyon verme
B) Hristiyan birliğini engelleme
C) Almanya'daki Protestanları destekleme
D) Orta Avrupa'da etkinliği arttırma
E) Devşirmeleri önemli devlet kademelerine getirme.

Cevap: E

2. Osmanlı Devleti'nde bir gayrimüslimin ülkede kalabilmesi ancak padişahın izniyle gerçekleşebilirdi. Padişahtan ahitname alan bir devletin vatandaşı, Osmanlı ülkesine rahatça ve güven içerisinde gelebilirdi. Başlangıçta padişahın isteği ile verilen kapitülasyonlar zamanla değişerek tek taraflı olmaktan çıkmıştır. Güçlü iken verilen kapitülasyonların Osmanlı Devleti'ne yararı olurken zayıfladığı yıllarda büyük zararlar vermiş ve yıkılışının da etkili sebeplerden biri olmuştur.

Kapitülasyonlarla ilgili verilen bilgiye dayanılarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Osmanlı Devleti istediği bir devlete kapitülasyon vermiştir.
B) Kapitülasyonların içeriği verilen devletlere göre değişmiştir.
C) Kapitülasyonların Osmanlı Devletine olumlu katkıları da olmuştur.
D) Osmanlı Devleti kapitülasyonları siyasi bir araç olarak kullanmıştır.
E) Kapitülasyonlarda karşılıklı eşitlik ilkesi her dönemde ön planda tutulmuştur.

Cevap: E